

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра _____

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан гуманітарно-педагогічного факультету

Інна САВИЦЬКА

“ _____ ” _____ 20____ р.

“СХВАЛЕНО”

на засіданні кафедри педагогіки

протокол № 16 від “ 10 ” 06 2025 р.

Завідувач кафедри _____ Лідія ЧЕРЕДНИК

”РОЗГЛЯНУТО ”

Гарант ОП «Професійна освіта
(Аграрне виробництво,
переробка
сільськогосподарської
продукції та харчові
технології)»

_____ Оксана ВАСЮК

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ВАЛЕОЛОГІЯ ТА ОСНОВИ МЕДИЧНИХ ЗНАНЬ**

Галузь знань А Освіта

Спеціальність А5 Професійна освіта (А5.37 «Аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та харчові технології»)

Освітня програма «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та харчові технології)»

Факультет (ННІ) Гуманітарно-педагогічний

Розробник: Єресько О.В., доцент кафедри педагогіки, кандидат педагогічних
наук

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

Київ – 2025 р.

Опис навчальної дисципліни Валеологія та основи медичних знань

(до 1000 друкованих знаків)

Навчальна дисципліна належить до циклу загальної підготовки обов'язкових компонентів ОПП, розкриває закономірності становлення і зміцнення здоров'я людини; формує вміння оцінювати стан здоров'я свого та інших, визначати чинники, що його формують; надає знання про здоровий спосіб життя та індивідуальні аспекти організації здорової життєдіяльності; виховує ціннісно-орієнтовні настанови на збереження здоров'я і здоровий спосіб життя як невід'ємного складника життєвих цінностей і загальнокультурного світогляду студентів; надає студентам необхідного мінімуму знань з теорії й практики формування, збереження та зміцнення здоров'я.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	бакалавр	
Спеціальність	А5 Професійна освіта (А5.37 «Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології»)	
Освітня програма	«Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)»	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	обов'язкова	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	3	
Курсовий проєкт (робота) (за наявності)	-	
Форма контролю	екзамен	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм здобуття вищої освіти		
	Форма здобуття вищої освіти	
	денна	заочна
Курс (рік підготовки)	2	
Семестр	4	
Лекційні заняття	30 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	30 год.	год.
Лабораторні заняття	- год.	год.
Самостійна робота	60 год.	год.
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми здобуття вищої освіти	4 год.	

1. Мета, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

Мета розкрити закономірності збереження та зміцнення здоров'я людини; сформувати вміння оцінювати стан здоров'я свого та інших, визначати чинники, що його формують; сформувати ціннісно-орієнтовні настанови на збереження здоров'я і здоровий спосіб життя як невід'ємного складника життєвих цінностей і загальнокультурного світогляду студентів.

Набуття компетентностей:

інтегральна компетентність (ІК): здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній освіті, що передбачає застосування певних теорій та методів педагогічної науки та інших наук, пов'язаних із сферами виробництва і переробки продуктів сільського господарства та харчовими технологіями і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

загальні компетентності (ЗК):

ЗК 02 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 10 Здатність виявляти ініціативу та підприємливість, планувати, організовувати, контролювати, координувати роботу та вмотивовувати членів колективу.

спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК 10. Здатність упроваджувати ефективні методи організації праці відповідно до вимог екологічної безпеки, безпеки життєдіяльності та охорони і гігієни праці.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПР 02. Володіти інформацією чинних нормативно-правових документів, законодавства, галузевих стандартів професійної діяльності в установах, на виробництвах, організаціях сфер, пов'язаних з аграрним виробництвом, переробкою сільськогосподарської продукції та харчовими технологіями.

ПР 07. Аналізувати та оцінювати ризики, проблеми у професійній діяльності й обирати ефективні шляхи їх вирішення.

ПР 08. Самостійно планувати й організовувати власну професійну діяльність, діяльність здобувачів освіти і підлеглих, координувати їх роботу та вмотивовувати.

ПР 10. Знати основи психології, педагогіки, а також основи фундаментальних і прикладних наук, пов'язаних з аграрним виробництвом, переробкою сільськогосподарської продукції та харчовими технологіями на рівні, необхідному для досягнення інших результатів навчання, передбачених цим стандартом та освітньою програмою.

ПР 11. Володіти психолого-педагогічним інструментарієм організації освітнього процесу, уміти проектувати і реалізувати навчальні/розвивальні проекти.

ПР 20. Емпатійно взаємодіяти, відповідати за прийняття рішень в межах своєї компетенції, дотримуватися стандартів професійної етики.

ПР 21. Застосовувати міжнародні та національні стандарти і практики в професійній діяльності.

ПР 23. Розуміти соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні та світі, мати навички ефективного господарювання.

ПР 24. Володіти основами управління персоналом і ресурсами, навичками планування, контролю, звітності на виробництвах, в установах, організаціях сфер, пов'язаних із аграрним виробництвом, переробкою сільськогосподарської продукції та харчовими технологіями.

ПР 25. Забезпечувати рівні можливості і дотримуватися принципів гендерного паритету у професійній діяльності.

2. Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма							заочна форма					
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
Модуль І. Валеологія як дороговказ на шляху до виживання людства. Здоровий спосіб життя													
Тема 1. Валеологія як наука. Історія становлення науки про здоров'я. Здоров'я та його інтегративний зміст.	1-3	24	6	6			12						
Тема 2. Стан здоров'я населення України. Стратегії покращення здоров'я	4	8	2	2			4						
Разом за модулем 1	32		8	8			16						
Модуль ІІ. Складові здоров'я. Формування здоров'язбережної поведінки людини													
Тема 1. Фізичне здоров'я	5-6	16	4	4			8						
Тема 2. Соціальне, духовне та психічне здоров'я	7	8	2	2			4						
Тема 3. Поведінка людини	8-9	16	4	4			8						
Тема 4. Вплив алкоголю та наркотиків на організм	10	8	2	2			4						
Разом за модулем 2	48		12	12			24						
Модуль ІІІ. Основні ризики виникнення та основи профілактики захворювань і травматизму. Перша допомога. Теорія та практика формування, збереження та зміцнення здоров'я													
Тема 7. Інфекційні хвороби та їх профілактика	11	8	2	2			4						
Тема 8. Соматичні хвороби та їх профілактика	12	8	2	2			4						
Тема 9. Травматизм і його профілактика. Надання першої долікарської допомоги	13	8	2	2			4						
Тема 10. Надання першої психологічної допомоги	14	8	2	2			4						
Тема 11. Умови ефективної реалізації валеологічної освіти	15	8	2	2			4						
Усього годин	40		10	10			20						
Усього годин	120		30	30			60						

3. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Валеологія як наука. Організм людини	2
2	Історія ставлення до здоров'я	2
3	Інтегративний зміст здоров'я	2

4	Стан здоров'я населення України. Стратегії його покращення	2
5	Рухова активність, її вплив на організм	2
6	Основи раціонального харчування. Типи дієт	2
7	Соціальне, духовне та психічне здоров'я	2
8	Поведінка людини	2
9	Девіантна поведінка. Причини її виникнення	2
10	Вплив алкоголю, наркотиків на організм	2
11	Інфекційні захворювання, їх профілактика	2
12	Неінфекційні захворювання, їх профілактика	2
13	Травматизм. Причини. Запобігання. Перша допомога	2
14	Правила надання першої психологічної допомоги	2
15	Умови ефективної реалізації валеологічної освіти	2

4. Теми лабораторних (практичних, семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Організм людини як єдине ціле. Основні фізіологічні системи організму	2
2	Людина та здоров'я. Історія ставлення.	2
3	Критерії здоров'я. Самооцінка здоров'я.	2
4	Демографічна ситуація та тривалість життя в Україні	2
5	Рухова активність і здоров'я. Попередження сколіозу і плоскостопості.	2
6	Раціональне харчування. Практична робота Складання харчового раціону	2
7	Провідна роль духовності в процесі формування, розвитку здоров'я	2
8	Основні характеристики вищої нервової діяльності	2
9	Профілактика девіантної поведінки	2
10	Упередження вживання алкоголю та наркотичних речовин	2
11	Протиепідемічні заходи. Санітарно-гігієнічний режим	2
12	Профілактика соматичних хвороб у дітей та дорослих	2
13	Перша допомога при травмах, раптовій зупинці серцевої діяльності та дихання	2
14	Перша психологічна допомога. Основні правила	2
15	Технології навчання, спрямовані на формування свідомої мотивації до здорового способу життя	2

5. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Причини і передумови виникнення валеології	4
2	Валеологія як наука про здоров'я	4
3	Діагностика здоров'я	4
4	Проблеми здоров'я сучасної людини та шляхи їх розв'язання	4
5	Фізичне здоров'я	4
6	Принципи раціонального харчування	4
7	Поведінка людини, її особливості	4
8	Соціальні умови здоров'я та прояви девіантної поведінки	4
9	Ознаки, наслідки та заходи щодо запобігання психоемоційних перевантажень	4
10	Вияви девіантної поведінки (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, проституція, суїцидні вияви), їх соціальні корені та вплив на здоров'я людини і суспільства.	4

11	Здоров'я людини та підходи до його формування	4
12	Захворювання, їх профілактика	4
13	Травматизм, його профілактика	4
14	Формування навичок стресотійкості в учасників освітнього процесу	4
15	Валеологія як предмет вивчення у сучасному закладі освіти	4

6. Методи та засоби діагностики результатів навчання:
(*вибрати необхідне чи доповнити*)

- усне або письмове опитування;
- співбесіда;
- тестування;
- захист реферативного дослідження, проєктів;
- самооцінювання.

7. Методи навчання (*вибрати необхідне чи доповнити*):

- метод проблемного навчання;
- метод практико-орієнтованого навчання;
- кейс-метод;
- метод проєктного навчання;
- метод перевернутого класу, змішаного навчання;
- метод навчальних дискусій та дебат;
- метод командної роботи, мозкового штурму.

8. Оцінювання результатів навчання.

Оцінювання знань здобувача вищої освіти відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національну оцінку згідно чинного «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України»

8.1. Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид навчальної діяльності	Результати навчання	Оцінювання
Модуль 1. Валеологія як дороговказ на шляху до виживання людства. Здоровий спосіб життя		
Практичне заняття 1	Повідомлення про одну з фізіологічних систем організму	10
Практичне заняття 2	Повідомлення про історію ставлення валеології	10
Практичне заняття 3	Повідомлення про діагностику здоров'я Самодіагностика та самооцінка здоров'я	30
Практичне заняття 4	Повідомлення про демографічну ситуацію в Україні	10
Модульна контрольна робота 1.		40
Всього за модулем 1		100
Модуль 2. Складові здоров'я. Формування здоров'язбережної поведінки людини		
Практичне заняття 1	Обґрунтування тверджень про опорно-рухову систему	10
Практичне заняття 2	Розрахунок власного енергетичного балансу	10
Практичне заняття 3	Повідомлення про роль духовності у формуванні здоров'я	10
Практичне заняття 4	Повідомлення про основні особливості ВНД	10
Практичне заняття 5	Розроблення сценарію заходу з профілактики девіантної поведінки	10
Практичне заняття 6	Повідомлення про шкідливий вплив алкоголю, наркотиків	10

Захист реферативного дослідження, проєкту		40
Всього за модулем 2		100
Модуль 3. Основні ризики виникнення та основи профілактики захворювань і травматизму. Перша допомога. Теорія та практика формування, збереження та зміцнення здоров'я		
Практичне заняття 1	Повідомлення про шляхи особливості одного з інфекційних захворювань, його профілактики	10
Практичне заняття 2	Повідомлення про шляхи особливості одного з неінфекційних захворювань, його профілактики	10
Практичне заняття 3	Повідомлення про правила надання першої допомоги при травмах	10
Практичне заняття 4	Розроблення алгоритму надання першої психологічної допомоги	20
Практичне заняття 5	Обґрунтування ефективності шляхів реалізації валеологічної освіти	10
Модульна контрольна робота 2.		40
Всього за модулем 3		100
Навчальна робота	$(M1 + M2 + M3) / 3 \cdot 0,7 \leq 70$	
Екзамен	30	
Всього за курс	$(\text{Навчальна робота} + \text{екзамен}) \leq 100$	

8.2. Шкала оцінювання знань здобувача вищої освіти

Рейтинг здобувача вищої освіти, бали	Оцінка за національною системою (екзамени/заліки)
90-100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

8.3. Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів та перескладання	Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу лектора за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
Політика щодо академічної доброчесності	Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Реферати повинні мати коректні текстові посилання на використану літературу
Політика щодо відвідування	Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись індивідуально (в он-лайн формі за погодженням із деканом факультету)

9. Навчально-методичне забезпечення:

- електронний навчальний курс навчальної дисципліни (на навчальному порталі НУБіП України eLearn - <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=2110>);
- посилання на цифрові освітні ресурси:
 - <https://moz.gov.ua/>
 - <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/ESPAD-ForWEB.pdf>
 - <https://www.who.int/ru>
 - = <https://www.unicef.org/ukraine>

- методичні матеріали щодо вивчення навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття вищої освіти:
- Методичні вказівки для студентів освітнього ступеня Бакалавр спеціальності 015 Професійна освіта (015.18 «Технологія виробництва і переробки продуктів сільського господарства») до вивчення дисципліни «Валеологія та основи медичних знань»/О.В. Єресько. – К.: НУБіП України, 2020. – 68 с.

10. Рекомендовані джерела інформації

1. Анатомія за Греєм для студентів : пер. 5-го вид. /Річард Л. Дрейк, А. Вейн Фогль, Адам В.М. Мітчелл ; наук. ред. пер. Олександр Ковальчук. – К. : ВСВ «Медицина», 2024, 1296 с.
2. Балакірева О.М., Ващенко Л.С., Сакович О.Т. та ін. Навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок через систему шкільної освіти: оцінка ситуації. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. - 108 с.
3. Бондар О.І., Барановська В.Є., Єресько О.В. та ін. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково-методичний посібник для вчителів / за ред. О. І. Бондаря. – Херсон: Грінь Д.С., 2015. – 228 с.
4. Бойченко Т., Колотій Н., Царенко А., Жеребецький Ю. та ін. Батькам про валеологію. – К., 2000. – 152 с.
5. Брайсон Білл. Тіло. Інструкція з використання / пер. з англ. Олександра Асташова. – 2-у вид. - К.: «Наш формат», 2020. – 384 с.
6. Вибрані матеріали міжнародної програми з формування м'яких навичок СЕЕ-навчання / За загальною редакцією О. Елькіна, О. Масалітіної, Я. Фюрста. — Харків: Дім реклами, 2019. — Спеціально для П'ятої національної (не)конференції для шкільних педагогів EdCamp Ukraine 2019., URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-take-programa-sotsialno-emotsijnogo-ta-etychnogo-navchannya-i-yak-vona-pratsyuue/>; <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2019/07/07/CEE-PRINT.pdf>.
7. Гевін Ф. Метаморфози. Нотатки лікаря про медицину та зміни людського тіла / наук. ред. Стеценко Т.В. - Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. – 282 с.
8. Гігієна харчування з основами нутриціології / В.І. Ципріян та ін. Навч. посібник - К: Здоров'я, 1999. – 568 с.
9. Гончаренко М. С. Валеологія в схемах. – Харків, 2005. – 187
10. Гоулман Д. Емоційний інтелект / Деніел Гоулман ; пер. з англ. С-Л. Гумецької. – Х. :Віват, 2020, - 512 с.
11. Грибан В.Г. Валеологія: підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 214 с.
12. Депресія: погляд психотерапевта : наук.-попул. вид. / В.Ю. Юнак. - К. : ВСВ «Медицина», 2023, 334 с.
13. Дерей Ж. Внутрішня історія. Нирка-супергерой / Жілбер Дерей; перекл. з фр. В. Космідайло. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. – 228 с.

14. Єресько О.В. Виховання валеологічних цінностей дітей-підлітків у процесі навчальної і позаурочної діяльності. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. К. 2018, 23 с.

15. Здоров'я на вашому столі : наук.-попул. вид. / С.І. Їльяна. - К. : ВСВ «Медицина», 2018, 336 с.

16. Інфекційні хвороби : підручник / В.М. Козько, Г.О. Соломенник, К.В. Юрко та ін., за ред. В.М. Козька. – К. : ВСВ «Медицина», 2019. – 312 с.

17. Маруненко І.М., Неведомська Є.О., Бобрицька В.І. Анатомія і вікова фізіологія з основами шкільної гігієни: Курс лекцій для студ. небіол. спец. вищ. пед. навч. закл. - К.: Професіонал, 2003.- 480 с.

18. Медична біологія. Посібник з практичних занять / О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич, О.В. Костилюв ; за ред. О.В. Романенка. – 2-е вид. – К. : ВСВ «Медицина», 2020. – 472 с.

19. Медико-біологічні основи валеології: Навчальний посібник /За ред. П.Д. Плахтія – Кам'янець-Подільський: Вид. Кам'янець- сучасних інформаційних технологій та візуальних мистецтв, 2003. – 202 с.

20. Мойсак О.Д. Основи медичних знань і охорони здоров'я. Навчальний посібник. 5-е видання, виправлене та доповнене. - К., Арістей, 2008. - 616с.

21. Москоні Ліса. Їжа для мозку. Наука розумного харчування. / пер. з англ. Валерія Глінка. К.: «Наш формат», 2019. – 336 с.

22. Мотузний В.О. Біологія людини: навчальний посібник. – К.: НАУ, ЛВК, 2005. – 216 с.

23. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців / Загальна редакція: К. Возніцина, Л. Литвиненко.— Київ, 2020. 192 с.

24. Нестерова С.Ю. Валеологія і основи медичних знань: тексти лекцій. Посібник для студентів інституту фізичного виховання та спорту / С.Ю. Нестерова. – Вінниця : ВДПУ, 2014. – 126 с.

25. Особливості психологічного супроводу учасників освітнього процесу, які пережили травму під час війни : посібник / О. О. Щербакова, Л. В. Кондрацька, Г. В. Красіна. — Харків : СТЕМ ОСВІТА, 2023. — 256 с.

26. Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції/ за загальною редакцією акад. І.Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2018. 804 с.

27. Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць IX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка здоров'я» (м. Чернігів, 27-28 вересня 2019 р.) – Чернігів. 2019. – 392 с.

28. Плахтій П.Д. Основи медичних знань: навчально-методичний посібник / П.Д.Плахтій, Л.С.Соколенко, Н.В.Гутарєва. — Кам'янецьПодільський: ТОВ "Друкарня Рута", 2013. — 268 с.

29. Плахтій П.Д., Страшко С.В., Підгорний В.К. «Вікова фізіологія і валеологія. Лабораторний практикум», Кам'янець-Подільський, ПП Буйницький А.О., 2010

30. Перша екстрена і тактична медична допомога на догоспітальному етапі : навч. посіб / В.С. Тарасюк, Б.В. Матвійчук, І.В. Паламар та ін. ; за ред. В.С. Тарасюка. – 4-е вид., стер. – К. ВСВ «Медицина», 2021. – 504 с.

31. Перша психологічна допомога : посібник для працівників на місцях. – Київ : Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. – 64 с.
32. Присяжнюк М.С. «Людина та її здоров'я», Київ, «Фенікс», 1998. 227 с.
33. Психічні розлади внаслідок COVID-19 : НАВЧ. ПОСІБ. / В.Д. Мішиєв, Б.В. Михайлов, Є.Г. Гриневич, В.Ю. Омелянович. - К. : ВСВ «Медицина», 2024, 151 с.
34. Радість руху. Як фізична активність додає впевненості, зближує людей і робить їх щасливими. Келлі Макгонігал. Переклад з англійської Анастасія Дубченко. К.: «Наш формат», 2022. – 187 с.
35. Розлади психічної сфери внаслідок бойових дій : навч. Посіб. / / В.Д. Мішиєв, Б.В. Михайлов, Є.Г. Гриневич, В.Ю. Омелянович. - К. : ВСВ «Медицина», 2023, 127 с.
36. Розумний кишківник. Як змінювати своє тіло зсередини/ Д-р Майкл Мозлі: пер. з англ. А. Цвірн. Х.: Віват, 2024. – 240 с.
37. Слюсарев А.О., Самсонов О.В., Мухін В.М. та ін. Біологія (під ред. В.О.Мотузного). – К.: Вища школа. – 1991. 503 с.
38. Тренер дозволяє! 50 міфів про схуднення / Мандзяк Віктор Юрійович ; худож. Вікторія Дорошенко. – Х. : Віват, 2021. – 224 с.
39. Фізіологія людини: підручник / В.І. Філімонов. – 4-е вид. - К. : ВСВ «Медицина», 2021, 488 с.
40. Формування безпечного освітнього простору закладу освіти в діяльності працівників психологічної служби / авт. кол: В. В. Байдик, Ю. П. Гопкало, І. О. Корнієнко, Н. В. Лунченко, Ю. А. Луценко, Р. А. Мороз, М. В. Саврасов, І. І. Ткачук; за наук. ред. Н. В. Лунченко, І. І. Ткачук. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2023. 111 с.
41. Benefits of SEL. URL: <https://casel.org/impact/>.
42. Emotions and learning. Programme and meeting document. UNESCO International Bureau of Education, International Academy of Education. Reinhard Pekrun. 2014. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227679/>.